

**«ԷՋՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑԸ
ՀԱՅ ԺԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ԵՐԱՆՏԱՎՈՐՆԵՐ ԺԱՆ-ՄԻՇԵԼ ԵՎ ՆԻԿՈԼ ԹԻԵՐԻ
ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ ՀԵՏ**

1984 թվականի դեկտեմբերի 23-ից մինչև 1985 թվականի հունվարի 6-ը ՀՍՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի և Մայր Աթոռի հրավերով Հայաստանում էին գտնվում ֆրանսիացի անվանի գիտնականներ ԹԻԵՐԻ ամուսինները: Մասնագիտությամբ բժիշկներ են, սակայն երկար տարիներ ժրջան հետևողականությամբ զբաղվում են հայկական ճարտարապետությամբ: Կատարել են բազմաթիվ գիտարշավներ նաև դեպի Արևմտյան Հայաստան՝ երբեմն վտանգելով իրենց կյանքը:

Մեր խմբագրության աշխատակիցը հարցալրույց ունեցավ նրանց հետ: Ստորև տալիս ենք հարցալրույցը ամբողջությամբ:

ՀԱՐՑ.—Հարգելի տեր և տիկին Թիերիներ, նախ խնդրում եմ մի քանի կենսագրական տեղեկություններ Ձեր մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—**Պրն. Ժան-Միշել Թիերի.**—Ծնվել եմ 1916 թվականի օգոստոսի 13-ին Բանիեր դը Լյուշոնում (Ֆրանսիա): Ստացել եմ ընդհանուր միջնակարգ և բժշկական բարձրագույն կրթություն: Գրաբար սովորել եմ Փարիզի Կաթոլիկ ինստիտուտում: Անդամ եմ Ասիական Ընկերության, Հայագիտական Հետազոտությունների Միջազգային Ընկերակցության և Արևելյան Քրիստոնեական Արվեստի Ուսումնասիրության և Փաստագրման Կենտրոնի: Հայ մշակույթի պատմության դասախոս եմ Արևելյան Լեզուների և Մշակույթների Ազգային Ինստիտուտում: Աշխատակցում եմ «Revue des Etudes Armeniennes», «Բազմավեպ», «Հանդես ամսօրեայ», «Բյուզանդիոն» և այլ պարբերականների:

Տկն. Նիկոլ Թիերի.—Ծնվել եմ 1925 թվականի հոկտեմբերի 26-ին Կոլմարում (Ֆրանսիա) և ունեմ բժշկական բարձրագույն կրթություն: Գրականության և պատմության դոկտոր եմ: Արևելյան քրիստոնեական (Հայաստան, Վրաստան, Մերձավոր Արևելք) պատկերագրություն եմ դասավանդում Սորբոնի Բարձրագույն Ուսմանց Դպրոցի կրոնական գիտությունների բաժնում: Անդամ եմ Ֆրանսիայի Հին դրամների, Անտիկվարների և Ասիական Ընկե-

րությունների, Հայագիտական Հետազոտությունների Միջազգային Ընկերակցության, Արևելյան Քրիստոնեական Արվեստի Ուսումնասիրության և Փաստագրման Կենտրոնի: Թղթակցում եմ բավաթիվ մասնագիտացված պարբերականների:

ՀԱՐՅ.—Ինչպե՞ս սկսեց Ձեր ծանոթությունը հայկական ճարտարապետությանը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—Շատ վաղուց եմ հետաքրքրվել Բյուզանդիայի պատմությամբ և արվեստով: Շուրջ 30 տարի է, ինչ ես գտա, որ անխուսափելի անհրաժեշտություն է ճանաչել արևելյան քրիստոնեական մյուս մշակույթները՝ վրացական, սիրիական, դպտի և մանավանդ հայկական: Այդ շրջանին հայկական մշակույթը քիչ ծանոթ էր Արևմուտքում, և ես, կամքիցս անկախ, դարձա հայ արվեստի մասնագետ:

ՀԱՐՅ.—Ի՞նչ հրատարակություններ ունեք հայկական ճարտարապետության մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—Ես երկու աշխատություն եմ գրել Հռոմոսի վանքի և Կարսի Կաթողիկեի մասին: Հեղինակակից եմ հետևյալ կոլեկտիվ աշխատություններին. 1. Հայոց պատմություն (Ճ. Տետեյանի նախաձեռնությամբ կազմված) և 2. Անիի մասին մենագրություն: Բավաթիվ հոդվածներ եմ տպել «Revue des Etudes Armeniennes» (Փարիզ), «Բավաթվա» (Վենետիկ), «Հանդես ամսօրեայ» (Վիեննա) պարբերականների մեջ Վասպուրականի, Կարսի և Մուշի շրջանների հուշարձանների մասին և այլն:

ՀԱՐՅ.—Ի՞նչն էք համարում Ձեր անձնական նվաճումը հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրության մեջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—Մենք Արևելյան Թուրքիայում հայտնաբերել ենք շուրջ 60 հայկական եկեղեցիներ, որոնց մասին նկարագրություններ հրատարակեցինք համապատասխան հատակագծերով ու լուսանկարներով: Իմ աշխատանքները նպատակ ունեն մանավանդ որոշել հուշարձանների ժամանակը, դրանք ենթարկել տիպաբանական դասակարգման և պարզել հայ արվեստի առնչությունները այլ արվեստների հետ:

ՀԱՐՅ.—Հայկական ճարտարապետության ո՞ր հատկանիշն էք համարում ամենակարևորը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—Հայկական արվեստը հիմնականում ներկայանում է ճարտարապետությամբ, որը հատկանշվում է արտաքին ձևերի պարզությամբ (ի հակադրություն ներքին կառուցվածքի բարդության), տիպերի հարստությամբ և բավազանությամբ, որտեղ, սակայն, գերիշխում է գմբեթավոր տիպը: Կառուցման տեխնիկայի տեսակետից բետոնի կիրառումը երկշերտ տուֆի միջև, եթե հատուկ չէ միայն հայկական ճարտարապետությանը, ապա գոնե հետևողականորեն է կիրառվել:

ՀԱՐՅ.—Շատ առիթներ էք ունեցել լինելու Սովետական Հայաստանում, որտեղ, մանավանդ վերջին տարիներին, պատմական հուշարձանների վերականգնման հսկայական աշխատանքներ են կատարվում: Ինչպե՞ս էք գնահատում կատարվածը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.—Հուշարձանների վերականգնման խնդրի լուծումը շատ դժվար է, որովհետև այն պահանջում է ոչ միայն հսկայական ծախսեր, այլև ճարտարապետության և կրոնի խոր իմացություն: Կատարված բավաթիվ վերակառուցումներում զգացվում է հատկացումների և կրոնագիտական կարեվոր տվյալների որոշ պակաս: Այժմ զգալի բարելավում ենք տեսնում այդ ուղղությամբ, թեև նկատելի է աշխատանքների որոշ դանդաղկոտություն:

ՀԱՐՅ.—Սովետական Հայաստան Ձեր այցելությունների ժամանակ ան-

շուշու առիթ ունեցաք դիտելու նաև Հայաստանի նոր կառույցները: Շարունակվո՞ւմ են, արդյոք, հայկական ճարտարապետության ավանդույթները: Ի՞նչ առաջընթաց էք նկատում հայ ճարտարապետական մտքի վարճացման մեջ:

ՊՍՍՍՍՍՆ.—Հայաստանը տալիս է արժեքավոր ճարտարապետներ և ունի հրաշալի շինանյութ (տուֆ): Դժբախտաբար եթե այդ բնագավառում առկա են անուրանալի հաջողություններ, մյուս կողմից, սակայն, առաջնային անհրաժեշտություն է դարձել (ինչպես արևմտյան երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում) նախապատվություն տալ նվազ ծախսալից բնակելի շենքերի կառուցմանը: Իր պատմության ընթացքում Հայաստանը բազմիցս անկման ջրջաններ է ունեցել, որոնց հաջորդել են վերածննդի ժամանակներ: Հիմք ունենք հուսալու, որ Ի դարի վերջը վերածննդի այդպիսի մի շրջան կլինի:

ՀԱՐՅ.—Ինչպե՞ս էք գնահատում հայ եկեղեցական պատմական հուշարձանների վերականգնման աշխատանքները, որոնք կատարվել են և շարունակում են կատարվել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի նախաձեռնությամբ:

ՊՍՍՍՍՍՆ.—Այն, ինչ մենք նկատեցինք Մայր Աթոռի կողմից վերջին տարիներին իրագործվող վերակառուցումներում, աշխատանքի բարձր որակն է: Այս փաստը հաստատում է մեր այն գաղափարը, որ կրոնական հուշարձանների վերականգնման մեջ մեծ դեր կարող է խաղալ եկեղեցին՝ անաղարտ պահելու համար այն ոգին, որով կառուցվել են այդ հուշարձանները:

ՀԱՐՅ.—Ի՞նչ է Ձեր կարծիքը հայ միջնադարյան նկարչական ինքնուրույն դպրոցի գոյության մասին. որմնանկարները հնարավորություն տալի՞ս են նման եկրակացության:

ՊՍՍՍՍՍՆ.—Որմնանկարչությունը ընդհանրապես նվազ վարճացած է եղել Հայաստանում՝ որպես հակադրություն հունական պատկերապաշտության: Ուստի այնտեղ չէ, որ պետք է փնտրել արվեստի ինքնուրույնություն: Է դարում որմնանկարչության թեմաներն ու ոճը ընդհանրական են վաղ քրիստոնեական արվեստի հետ: Իսկ ԺԳ դարում հայկական որմնանկարչությունը կապվում է հունական որմնանկարչական դպրոցի հետ՝ Վրաստանի ապդեցությամբ, որն այդ ժամանակաշրջանում հանդիսանում էր գերիշխող պետական ուժ: Հայկական նկարչական արվեստի ինքնուրույնությունը ըստ էության ի հայտ է գալիս հայ մանրանկարչության մեջ՝ Տարոնի, Կիլիկիայի և, ավելի ուշ, Վասպուրականի հռչակավոր դպրոցների շնորհիվ:

ՀԱՐՅ.—Ի՞նչ կապի մեջ էք հայկական արվեստի մյուս արտահայտությունների հետ (գրականություն, երաժշտություն, նկարչություն և այլն):

ՊՍՍՍՍՍՆ.—Հայ գրականությունից ևս ծանոթ եմ միայն հին մատենագրական երկերին, որոնք ինձ մատչելի դարձան գրաբարի ուսումնասիրման շնորհիվ: Մյուս կողմից՝ լինելով արվեստի պատմաբան և ոչ ճարտարապետ, շատ եմ հետաքրքրվում հայ նկարչությամբ և քանդակագործությամբ: Ինչ վերաբերում է հայկական երաժշտությանը, ես այն գնահատում եմ սոսկ որպես պարզ սիրող:

